

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. Krajine B. L. Luk.

ABK-209-MG-VII/207

Arhiv Bos. Krajine B. L. Luk.

ABK 209-MG-VII/207

JOKANOVIĆ ALEKSANDAR

"SJEĆANJA I VIDJENJA NA UTICAJ I RAZVOJ KPJ NA PODRUČJU
ZMIJANJA"

L e g e n d a :

- sjećanja dobivena od Veljke Djordjevića 14.jula 1976. godine, a autor ih je pisao 3.juna 1974.godine;
- sjećanja autorizirana; originalni primjerek autor dostavio Miloradu-Miši Popoviću za rad na monografiji o Zmijanju;
- 24 kucane stranice teksta latinicom;
- SADRŽAJ SJEĆANJA: sjećanje na Akifa Šeremeta i plejadu njegovih učenika u Realnoj gimnaziji; fragmenti o radničkom i komunističkom pokretu 1934-1937.godine; listovi "Narodna pravda" i "Težačko pravo"; uloga političara Zemljoradničke stranke; aktivnost banjalučke partijske organizacije; rat i prvi dani okupacije u Banjoj Luci i na području Br.Majdana; politički zborovi na području Zmijanja 1945.godine.

Sjećanja i vidjenja na uticaj i razvoj KPJ-e na području " ZMIJANJA " (Opština Bronzani Međan i Kadina Voda).

1/.Prije rata nisam bio organizovan član Partije.Želim da istaknem neke momente iz života,koji su bili presudni za moju političku orijentaciju u mladosti.Već kao učenik V razreda gimnazije našao sam se u krugu napredne omladine.Prvi koji mi je prišao i počeo politički da me "obradjuje" i da samnom radi bio je drug Veljko Djordjević.On je tada,koliko se sjećam,bio u VII razredu gimnazije.Veljko mi daje da čitam knjigu " Materijalističko svatanje historije " od Voljgina.Kasnije čitam i proučavam " Razvitak društva " od F.Filipovića.Ove prve knjige otvaraju mi poglede na društvo i njegov razvitak.

Uskoro poslije toga drug Veljko me povezuje i pobliže upozna sa Akifom Šeremetom,koji je došao kao mlad profesor na gimnaziju i predavao nam historiju.Akif je bio sjajan agitator,odličan profesor, a istovremeno i dobar organizator.Od neprocijenjivog je značaja njegov rad medju tadašnjom srednjoškolskom i radničkom omladinom.On okuplja oko sebe brojne omladince i uključuje ih u revolucionarni pokret.Ove njegove napredne ideje slijedili su njegovi mnogobrojni učenici,medju kojima su - Veselin Masleša, Fadil Maglajlić, Veljko Djordjević, Vilko Vinterhalter, Edi Sola i još mnogi drugi.

" Sa vjerom u omladinu Akif smjelo,ne potcjenjujući njezine potencijalne snage,kao da je trčao za vremenom, - žurio je da stvori organizaciju,otpornu i trajnu,koja neće nestati njegovim odlaskom".

Ovakva,kratka zabilješka objelodanjena je u listu " Oslobođenje " dana 28.juna.1971.godine,- o Akifu Šeremetu.

Pored drugovanja sa Veljkom Djordjevićem,drugujem sa Vilkom Vinterhalterom, Safetom Filipovićem zv. "Fricom" i mnogim ostalim drugovima.U tome periodu uključujem se aktivno u razne akcije i političke borbe,sve do kapitulacije zemlje.Znao sam da su drugovi Veljko,Vilko i Safet članovi KPJ-e.Oni od mene ništa nisu krili,pa ni ono što se smatralo "strogo konspirativnim".

Po završetku gimnazije, drugovi Veljko i Safet kao studenti igraju u RŠK-u " BORCU ". Ja sam bio član ovoga kluba od 1926.godine,a kasnije sam biran u upravu.Kada smo uspjeli da "osvojimo" banjalučki Podsavez,kao predstavnik ispred RŠK-a " BORAC ", biran sam u Podsavez,u kome vršim funkciju sekretara kaznenog odbora.Prije rata policija je dva puta zabranjivala rad kluba,pečatila prostorije,pljenila klubsku arhivu.Nakon žalbi na rešenja o zabrani rada,koje smo pisali pokojni Safet i ja,- Ministarstvo unutrašnjih poslova poništavalo je rešenja i ponovo dozvoljavalo rad RŠK-u " BORAC ".

Upravo radi moga druženja sa pomenutim drugovima, kao i moga rada i angažovanja u RŠK-u "BORAC", - ja sam za banjalučku čaršiju bio "komunista", pa sam kao takav evidentiran i u policiji.

Po završetku studija odlučio sam tražiti državnu službu. Bilo mi je potrebno pribaviti od policije uvjerenje "o moralno-političkom vladanju. U Banja Luci u kojoj sam rođen i odrastao, to uvjerenje nisam mogao ni lako, ni brzo pribaviti. Radi toga sam otišao kod oca na selo i tamo proveo preko dva mjeseca. Onda sam zatražio molbom od Opštine Bronzani Majdan, da mi izda uvjerenje o moralno-političkom vladanju. Oni su mi izdali traženo uvjerenje, u kome između ostalog stoji: "Na molbu g. A.J. iz Kmećana od strane ove uprave uredovno se svjedoči, da je A.J. svršeni pravnik iz Kmećana - vladanja i ponašanja moralnog, političkog i društvenog dobroga, a nije kažnjavan". Predsjednik opštine je bio Mile Kostogovac iz Bronzanog Majdana, u čijoj je kući smještena bila i opština.

Meni nije poznato, da je u predratnom periodu neko od drugova-članova KPJ-e iz Banja Luke održavao "partijsku vezu" sa težacima iz sela sa područja Opštine Bronzani Majdan. Međutim mislim, da je takva veza u to vrijeme postojala, da bi ja to znao, pošto je upravo to teren na kome sam prilično dugo živio, pa sam s toga imao tamo izvjesnog političkog utjecaja u narodu.

Na ovakav moj zaključak nagoni me još nešto. Polovinom 1939. godine potražila me u stanu u Banja Luci drugarica Lepa Perović. Nju sam poznavao kao naprednu drugaricu još iz vremena dok je pohađjala učiteljsku školu. Rekla mi je da je došla radi neke informacije, pa mi je ispričala da je ona sada učiteljica u osnovnoj školi u Kmećanima kod Manastira Gomionice. Pošto nije još dobro upoznala svijet, - zamolila me je da joj prenesem na koje se one ljude može osloniti i sa njima otvoreno razgovarati. Kako sam upravo najbolje poznavao to selo i ljude u selu, saopštio sam joj imena onih težaka, koje sam smatrao "naprednijim", a koji su istovremeno nešto i značili u svojoj sredini.

Da je tada, u ovome kraju "Zmijanja" među težacima bilo već članova Partije, sigurno bi postojala i partijska veza između njih i partijske organizacije iz Banja Luke, za koju bi u takvom slučaju drugarica Lepa znala, ili pak doznala u Banja Luci!

Kao student, a kasnije i kao službenik družio sam se i sa drugom Gojkom Gajićem iz Hen Kola. Gojko, rođak mu Mihajlo Gajić zv. "Pop" svršeni bogoslov, Dušan Branković i ja odilazili smo u sela na političke zborove, a ponekada i na crkvene svetkovine, na kojima se okupljao narod. Drug Gojko se poznavao i vidjao češće i sa drugom Veljkom Djordjevićem. Koliko se danas sjećam negdje 1935 godine u gradu se pojavila brošurica - "Čovjek u čumi sa motikom pod glavom". Brošurica je štampana ilegalno, a isto tako i rasturana. U toj knjižici, - zelenih korica - iznešena su raz-

mišljenje težaka - "hljebotvorca" o njegovim životnim nevoljama. U kratkom predahu odmora, ležeći u šuni "sa motikom pod glavom", razmišlja o svojoj sudbini čekajući bolju sutrašnjicu. Da li je brošuru napisao Gojko, ili Veljko pod Gojkovim imenom, ili obojica zajedno, to mi nije poznato, niti me je tada posebno interesovalo.

Kao službenik, po sugestijama druga Veljke Djordjevića, saradnik sam sa ondašnjim rukovodiocima zemljoradničke stranke Brankom Dr. Čubrilovićem i Dušanom Brankovićem, išao s njima po terenu u izborne agitacije, kao i na razne zborove i dogovore. Dr. Čubrilović mi je često znao dobaciti: "Znam ja da si ti komunist, ali svejedno ti si naš". Jednom prilikom šetali smo Dušan Branković i nešto diskutovali. U putu nas je susreo Dr. Branko i videći nas gdje nešto raspravljamo zapitao me je: "Šta si mu to dao da čita, pa ga sada ispituješ"?

Smatram, da sam makar djelomično u pravu, kada kažem da je i tadašnja zemljoradnička stranka, bolje reći njezine vodje - i to prvenstveno Čubrilović i Branković -, svojim izjavama i govorima u kojima je možda često bilo i demagogije, u krajnjoj liniji izvršili pozitivan utjecaj na revolucionisanje težaka ovoga kraja, i ako oni možda nisu bili ni svjesni toga, niti su to željeli. List "NARODNA PRAVDA" i "TEŽAČKO PRAVO" našli su na plodno tle među stanovnicima grada i sela i sa uspjehom vršili ulogu, koja im je bila namjeljena.

Prosute sjeme bunta po Košićevom "Zmijanju" i širom krajine, u onom nemirnom predratnom periodu, periodu raznovrsnih političkih trzavica i kriza, - pronašlo je plodno tle. Ovo rasute sjeme bunta i narodnog gnjeva počelo je naglo da bubri i jedra, da bi konačno visoko ponijelo i žitorodno klasje zatalasalo se u vihoru narodne revolucije predvođene komunističkom Partijom Jugoslavije sa drugom Titom na čelu.

Iz svake one "crveni niti", koju je godinama strpljivo tkala i utkivala Partija, kroz najraznovrsnije prikladne forme, - izrastao je crveni barjak, bajrak ukrašen simbolima arpa i čekića u Narodno oslobodilačkoj borbi. Taj lepršavi crveni bajrak sjedinjene žuljevite radničke i težačke ruke nosile su i krvlju branile na čukama i vrjetima ojevane Kozare, širom Krajine i čitave naše Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

2/Kako sam već napred napomenuo, meni nije bilo poznato da je na području "Zmijanja" - Opština Bronzani Majdan - bilo među težacima članova Partije.

Jedino znam da je Mirko Jović sin Glišin iz sela Donjeg Pervana, koji otišao na rad u Francusku, postao član KP-e Francuske. Ne znam da li se je neko od članova KPJ-e u Banja Luci povezao sa Mirkom, a ako jeste kada, - po njegovom povratku iz Francuske u selo? Poznato mi je samo da se o Mirku raspitivao kod mene drug Veljko Djordjević i interesovao se

njega, a da li je s njime uspostavio partijsku vezu nije mi poznato. Radi toga drug Veljko najbolje bi mogao dati potrebna obavještenja o Mirku Joviću.

Znam, da je Mirkom otac Glišo bio po političkoj opredjeljenosti opozicioner - zemljoradnik, ugledan čovjek i političar. Koliko se sjećam Glišo je jedno vrijeme bio banski vijećnik.

Dušan Ljubojević iz Bronzanog Majdana. Završio je nižu poljoprivrednu školu, ali se nije zaposlio. Živio je prilično povučeno, - usamljen od svijeta. Odavao je utisak "lump proletara". U razgovoru, često je za sebe govorio da je "boljševik". Iz razgovora s njime vidio sam da je naprednih svatanja. Često se politički sukobljavao sa predsjednikom opštine u Bronzanom Majdanu, koji je bio i uvijek nastupao kao eksponent tadašnje vlasti. Poznato mi je da je Dušan mnogo čitao, a imao je i skromnu biblioteku. Mislim da je pred kapitulaciju i Dušan bio mobilisan i više se nikada nije povratio na svoje imanje u Bronzanom Majdanu. Poslije toga sam izgubio svaku vezu s njime, pa ne znam njegovu daljnju sudbinu. Njegov brat po ocu je Mladjen Ljubojević, danas penzionisani kapetan JNA, koji bi sigurno znao nešto više i konkretnije reći o Dušanu i njegovoj daljnoj sudbini.

Branko Zagorac iz Hen Kola, bio je profesor u Banja Luci. Sa Brankom sam se družio i drugovao i znam da je bio član KPJ-e, radi čega je često dolazio u sukob sa vlastima.

Jovan Bojanić, tešak iz sela Obrovca - Opština Bronzani Majdan. Pošto je iz austrijske vojske prebjegao rusima, revolucija ga je zadesila u SSSR, tako da je i sam učestvovao u njoj. Jovan je bio ugledan i imučan čovjek, pa je kao takav biran i za kneza sela, i ako ga politika nije interesovala. Poslije oslobođenja zemlje pričali su mi neki drugovi da je Jovan na poziv Partije i narodnog odbora u toku NOB-e, dogonio znatne količine hrane, o čemu je, kako mi rekoše pisao i naš "bilten" koji je u to vrijeme izlazio. Jovan je umro po oslobođenju zemlje.

3/ Zborovi održene opozicije.

Na području Bosanske Krajine u onom predratnom periodu brojčano najjača je bila zemljoradnička stranka. Vodja stranke bio je Joco Jovanović "Pižon" iz Beograda. Upravo radi toga što je ovo područje "Zmijanja" bilo i ostalo sve do same okupacije zemlje - zemljoradnička "tvrdjava", ovdje se je i na "petomajskim izborima" 1935. godine, a i kasnije na izborima 1938. godine, na kojima je konačno pobijedila udružena opozicija, - kandidovao Joco Jovanović, pošto mu je upravo ovo područje bilo garancija, da na izborima mora proći.

a) Zbor u selu Sereflijama - srez Bosanska Dubica.

Ovaj zbor održan je u ljeto 1937. godine. Dr. Branko Čubrić, tada ministar poljoprivrede u vladi Cvetković - Maček stigao je u

Bos.Dubicu autom iz Banja Luke.Odatla se konjskim kolimo u društvu sa novinarima prebacio do Sereflija.Dan ranije krenuo je vozom za Dubicu na zbor sa nekoliko drugova Dušan Branković poslanik zemljoradničke stranke i predsjednik Poljoprivredne komore u Banja Luci.Prekraćujući vrijeme , Dušan koji je bio bistar i napredan težak i kao takav uživao simpatije u narodu,iznenada kao da je htio dati oduška sam sebi reče : "Eto,gospoda koja su kasnije krenula autom stići će na zbor gotovo kada i mi".Zatim onako šeretaki,kako je to on samo umio dobaći : " Šta misliš družo moj, kada bi mi nagovorili prisutne težake,da ih dočekaju sa uzvicima - dolje gospode"?

Takva misao,kao odraz nekog unutarnjeg,prikrivenog revolta rodila se toga časa u glavi ovog naprednog,višljavog seljaka iz sela Krmina,sela smještenog poviše dubokog usjeka rijeke Vrbasa u kanjonu zvanom " Tijesno " nedaleko od Krupe na Vrbasu prema Banja Luci.

Glavni govornik bio je Branko Dr.Čubrilović,čovjek obljubljen i cijenjen i u ovome kraju.Za vrijeme Čubrina govora iz one mase prisutnih težaka začuo se nečiji snažan muški glas i doviknuo je : " Ej, moj dragi doktore,prije će gospoda na nas seljake natovariti " magareče sedlo ",nego što ćemo dočekati to što nam ti obećavaš danas.Ako ovome jadnom našem narodu ne dodje što od Moskve ili buntovnog Madrida,ostaše prazna sva ta obećanja " ! Po završetku zбора,kada smo se nas nekoliko okupili oko Čubrilovića on nas je upitao : " Čujete li vi onoga šta reče? Ko ga ono revolucionisao,boga mu njegova " ?!Odgovorio sam Čubri : " Možda si ga ti revolucionisao Branko,pa bilo to i nesvjesno, - svojim govorima".U to vrijeme aktuelan je bio Madrid kao glavni grad Španije,kojajkoja je bila " u plamenu ustanka ",pa je odatle ona aluzija i očekivanje onog težaka ,koji jedino dobro očekuje od Madrida i Moskve.Od prisutnih mještana smo saznali,da je pomenute riječi izgovorio težak Stanko Tica, iz Donjeg dvorišta - Knežica,koji je kasnije poginuo kao borac u NOB-u 1942 godine,po kazivanju nekih prvoboraca iz toga kraja.

b) Zbor udružene opozicije u Banja Luci.

Godine 193 u bašti Hotel " Bosne " u Banja Luci održan je zbor udružene opozicije.Pored omladine i građana na zboru se okupilo i dosta težaka iz okoline grada,a među njima najviše " vrhovaca ".Pored drugih na zboru je govorio Branko Dr.Čubrilović.U temperamentnom govoru, pomalo protkanom i demagogijom građanskih političara,Čubrilović je između ostalog rekao : " Ja sam siguran,da će sada tamo iz one velike kuće- aludirajući na bansku upravu- da zazuje telefonske žice i prenesu prema Beogradu poruku,kako se ovdje u Banja Luci priprema buna i kliče SSSR-u. Ho, ja im sa ovoga mjesta poručujem,da svi oni konačno treba da svate,da nije bilo SSSR-a,da ne bi danas ni ove naše Jugoslavije". Zašto ja danas ovako govorim?! Govorim jedino radi te " golotinje i sirotinje",koja se

okupila ovdje na ovome zboru".

Prisutna masa odgovorila je pljeskom & odabranjem. Ne-
posredno iz ovoga sa nekoliko prozora Hotel " Bosne " koji gledaju u
baštu, a koji su bili načičkani svijetom odjeknulo je : " Živio SSSR!"
"Živio Staljin!" Na zboru okupljena masa spontano je prihvatila ubačenu
parolu. Pored građana i težaka, na zboru je masovno učestvovala i napred-
na omladina Banja Luke, koju je organizovalo i predvodilo rukovodstvo KAB-
Upravo neki omladinac iz njihovih redova sa prozora hotelskog izbacio je
onu parolu, koja je naelektrisala prisutnu masu. Sjećam se, da se pričalo
da je to bio drug Nikica Pavlić.

c) Jugoslavija prilazi osovini Rim-Berlin.

Vodja hrvatske seljačke stranke Vlatko Dr. Maček dolazi u
Beograd 1939 godine i ulazi u vladu nakon tzv. " sporazuma ". Ranije vla-
de u staroj Jugoslaviji (Bogoljuba Jeftića, Milana Stojadinovića i Dra-
giše Cvetkovića) nemajući oslonca u narodima svoje zemlje, počinju se sve
više približavati osovini Rim - Berlin.

Logično, da i ova nova vlada, " vlada sporazuma " morala
konačno 25. marta. 1941. godine da udje u " savez sila osovine ".

Narodi širom zemlje, ogorčeni takvom politikom negoduju i
demonstriraju ulicama i izbacuju, onu i danas poznatu historijsku parolu:
" Bolje rat nego pakt " i " Bolje grob nego rob " ! Mnogima od nas su još
u sjećanju demonstracije građana slobodarskog Beograda, pripremljene i
vodjene od strane KPJ-e, samo dva dana poslije potpisivanja sramnog pakta,
- 27. marta. 1941. godine.

Kada se tako prelila čaša gorčine, onda je i stanovništvo
naše slobodarske Banja Luke i njezine okolice, u masovnim uličnim demon-
stracijama dalo oduška svome gnjevu, kao jasan i očigledan odgovor naroda
naroda vladi za počinjenu izdaju prema vlastitoj zemlji.

Prema direktivi Partije odlučeno je da se pripreme i orga-
nizuju demonstracije. Kasnije je na sastanku održanom u prostorijama Po-
ljoprivredne komore, na kome su prisustvovali drugovi Veljko Djordjević,
Žarko Vranješević, Dušan Branković, ja i još nekoliko drugova, - dogovore-
no o mjestu gdje bi se formirala povorka demonstranata, ko je trebao da
govori, i da se o demonstracijama obavijeste makar ona bliža okolna sela.
Povorka je je trebala da krene ispred banske uprave, napravi krug po gra-
du, pa da onda pred banovinom govori drug Kazaz, a poslije njega da go-
vori Dušan Branković.

U zakazano doba pred banovinom sleglo se sve ono " napred-
no i rodoljubivo ", pa je počela da se formira povorka. Kada je povorka go-
tovo formirana i već trebala da kreće, - iznenada za sve nas, nepredvidje-
no i neočekivano na čelo povorke stala je grupa " ljotićevara ". Pozna-

to je, da je već nekoliko godina pred hitlerovski napad na našu zemlju, a pogotovo upravo u to vrijeme i u našoj naprednoj Banja Luci, - počeo da jača Ljotićev pokret. Uticaj " Zbora " i njegovih poklonika osjeća se i hvata maha i u banjalučkoj gimnaziji, u onoj istoj gimnaziji iz čijih su školskih klupa ponikli i stasali mnogi revolucionari.

Prozrevši namjera " zboraša " Dušan Branković uzima državnu zastavu, sa grupom drugova odlazi na začelje povorke, izbacuje borbenu parolu i kreće sada kao predvodnica samo u suprotnom pravcu od dogovorenoga. Tako je osujećena namjera " zboraša " da iskoriste ove političke demonstracije, ili su možda željeli da ih ometu.

Pri ponovnom nailasku pred bansku upravu demonstranti se zaustavljaju, i ovdje, kako je to bilo i dogovoreno održao je govor drug Kazaz. Svoj vatreni govor završio je riječima: " Tražimo vojni savez sa SSSR-om! Neka živi i jača SSSR! Živio drug Staljin! ". " Živila slobodna Jugoslavija! ". Poslije toga je govorio Dušan Branković. Po završetku ovog proteznog mitinga građani i omladina našeg slobodarskog grada, do kasno u noć davali su oduška svojim osjećanjima - pjesmom i parolama!

d) Izbori 1935 i 1938 godine.

- "Zmijanje" bilo je godinama neosvojiva tvrđava zemljoradničke stranke i kao takva ostalo sve do kapitulacije Jugoslavije, - prkoseci tadašnjim nenarodnim režimima.

Vlada Bogoljuba Jeftića raspisala je izbore za 5 maj 1935. godine. Nosilac opozicione liste je Vlatko Dr. Maček, a poslanički kandidat Joco Jovanović "Pižon".

Predviđeno glasačko mjesto je kod Manastira Gomionice u selu Kmećanima. Po starom, ustaljenom običaju, u predizbornoj kampanji agituje se po selima, lijepe izborni proglašuje i daju obećanja.

Nekoliko dana prije izbora u Kmećane dolazi tadašnji zamjenik sreskog načelnika Mašić radi agitacije. U oči samih izbora Mašić saziva vidjenije težake okolnih sela na " dogovor ", - odabirući ih po svome nahodjenju. Dogovor održava u magazini Mladjena Ljubojevića, tadašnjeg seoskog trgovca. Po običaju i previše obećanja, ako na izborima pobijedi vlada. Među ovim " odabranim " našao se i Mile Šebota zv. " Brte ", manastirski kuvar. U jednom momentu Mile, onako djavolski poput svoga zemljaka iz Meline - Davida -, upita Mašića: " Molim te gospodine, reci ti nama, - kada je ta vaša politika toliko dobra po nas seljake -, zašto nama naš prosto nikada ništa o tome ne govori! "

Konferisanje se oteglilo do kasno u noć. Iz mraka na vratima magazina u jednom momentu pojavio se Mirko Kozomara, Jugar i zamolio Mašića da požuri, pošto ga čekaju na konak, a manastirska se kaplja mandali. Mašić je na poziv i poruku ljutito uzvratio: " Reci ti proti da on gleda svoga

posla i ide spavati, a neka se ne brine za mene i moj konak !".

Nedelja, sunčan proljetni dan - 5 mađ 1935. godine. Već od ranih časova narod se spušta prema svojoj " čabi " niz " Kozijerac " i " Krstišta " vijugavim i vođom izlokanim puteljcima. Tu u neposrednoj blizini manastira, u novoj osnovnoj školi je izborne mjesto. U toj istoj školi, samo šest godina kasnije junački je svršio život u neravnopravnoj borbi sa " izdajicama naroda ", drug Kazaz obučarski radnik iz Banja Luke.

Predsjednik izborne komisije bio je Miloš Dr. Čurčić, sudija sreskog suda u Banja Luci, danas penzionisani sudija Vrhovnog privrednog suda u Beogradu. Miloš je bio čovjek iz naroda, čovjek blizak ljudima i spreman da im pomogne. Pripadao je demokratskoj stranici, - Čika Ljube Davidovića.

Onim najbližim i meni najpoznatijim težacima rekao sam sve o predsjedniku komisije, što sam smatrao za potrebno da im se rekne. Malo kasnije upoznao sam Dr. Čurčića sa čitavom gomilom oko nas okupljenih težaka, - sa Mirkom i Dušanom Kozomaron, Dragoljubom i Jojom Davidovićem, Mirkom Šobotom, Ćirom i Milutinom Milakovićem, Stevanom Lužijom i mnogim drugim. Za čuvara vladine kutije bio je odredjen ondašnji jeromonah Sevaštijan Dusić. On je bio u suštini dobar čovjek, samo prilično naivan i sklon piću. Vladini " trabanti " kljukali su ga raznim obećanjima, pa su pored ostalog obećali, da će ga poslije izbora postaviti za " igumana " u manastiru.

Došlo je vrijeme da se počne sa izborima. Komisija skida pečate sa vrata na izbornoj prostoriji, a čuvari kutija sjedaju na svoja mjesta. Sve je ovo, po onoj već uobičajenoj proceduri zapisnički utvrđeno, poslije čega je narod krenuo da glasa.

Okolo škole pjesma i podvriškivanje. Dolinom prema " Kiku " razliježe se zvuk zvona. Glasanje je u toku. Oko podne, neko od prisutnih, u školskom dvorištu pronese glas : " Kaludjer naše glasove pripisuje vladi ! " Za tren se uznemiri već i onako naelektrisana gomila i krenu prema školi. Nasta metež. Školski hodnik se prepuni i zaglavi, tako da nije bilo moguće otvoriti vrata prostorije u kojoj se glasalo. Onim najbližim neko doturi iz pozadine bukavu cjepanicu. Pod udarcima vrata popustiše i ukazaše se razbarušene glave zajapurenih gorštaka. Videći šta se događja, Dusić uplašen iskoči kroz prozor, hitro se prebaci preko ograde, pa nagnu bježati uz " Zapatak " u pravcu kuća Lužija. Odozdo od škole za njim su se čuli glasovi : " Sačekaj crni kaludjere, da te danas odmah ovdje za igumano ^{igumano} ~~kaludjerima~~ ! ".

Međjutim, Dusić stvarno nije bio kriv, niti je vršio kakvo prepisivanje glasova vladi, jer su izbori bili tajni i glasalo se ubacivanjem gumenih kuglica u izbornu kutiju. On je ovom prilikom bio kriv narodu radi toga što " nije bio s njime ", što je bio čuvar vladine kutije!

Za vrijeme rata kaludjer Sevastijan Dusić našao se konačno na strani svoga naroda. Drugi dan po oslobodjenju Beograda, našao sam se s njime pred pozorištem. Nosio je njemački šinjel, a na glavâ šapku sa petokrakom zvijezdom, a ispod nje krst. Rekao mi je, da je vjerski referent u proleterskoj brigadi, našto sam mu ja dobio : " Drago mi je Stojane (to je bilo njegovo svjetovno ime prije monašenja) da te vidim među proletarima, pa makar bio i vjerski referent!". Po oslobodjenju Stojan je bio je- no vrijeme upravnik manastira Gomionice. Kasnije se rascinio, oženio i upo- slio kao matičar u Jajcu, gdje je i umro.

Glasanje je bilo prekinuto. Narod je napravio špalir kroz školski hodnik i dvorište da prodje predsjednik komisije, dajući mu do znanja, da se ne boji i da njega niko neće ni dotaći. Dr. Čurčić ušao je uznemiren i blijed u sobu upravnika. Služba u crkvi već je bila završena i u svojoj sobi sjedio je proto. Čurčić se obratio njemu sa riječima : " Eto vam naj- boljeg dokaza kako će sve proći mirno i kako ne treba da se brinem !", "Izbore sam morao prekinuti, jer je narod razvalio vrata i prodro u bira- lište, a čuvara vladine kutije najurio kroz prozor !".

Proto ga je pozvao da sjedne i da se smiri rekavši mi : " Dokto- re, popij rakiju, pa da ručamo, a onda ćemo nastaviti sa glasanjem!". Doista, po ručku proto je sišao sa predsjednikom komisije u narod, pa saopštio prisutnim da se ne razilaze, pošto će se glasanje nastaviti. Zamolio ih je da oni koji još nisu glasali podju da glasaju, ali da ipak puste " kršnja- ke ", koji žure kućama da glasaju prvi.

Tako su izbori u Kmećanima nastavljeni i normalno okončani. Po nastavku izbora odnek ^{id} iz mase pojavio se Mašić sav preplašen i videći u- pravnika manastira obratio se ovome riječima : "Proto smiruj narod!" , a proto mu je na to odgovorio : " Sada tražiš da smirujem narod, a sinoć, ka- da sam te kao čovjeka zvao na konak, - poručuješ mi da spavam i gledam svoga posla ! ". Nakon ovoga Mašić se nekuda izgubio, a kasnije smo sazna- li, da se konjem prebacio do željezničke stanice u Piskavici, a odatle vo- zom za Banja Luku.

Nekako pred prvi sumrak kretala se od Pašine Gronile prema ma- nastiru poveće grupa naoružanih žandara. Sugurno su bili obavješteni šta se dogodilo na biralištu u Kmećanima i poslali da uspostave red. Kada su žandari stigli među narod, narod se ponovo uskomešao i uznemirio. Komandir patrole, pred starom manastirskom školom vidio je upravitelja, prišao mu i saopštio mu da je stigao sa žandarima radi obezbjeđenja reda i mira. U- pravnik mu je odgovorio : " Samo se vi uklonite iz naroda da vas narod ne vidi ~~idi~~, jer sve ovo i dogodilo radi sličnih vama. Otidjite odmah u maga- zu i sjedite tamo!". K, mandir je poslušao, i sa grupom žandara prešao mos- tić na "Matavazu" i sklonio se u magazu Mladjena Ljubojevića.

Ovako su protekli i završeni "petomajski izbori" u Kmećanima

kod manastira Gomionice. Nijedan jedini glas nije dobila vlada. Šta više, ni Vlado Davidović zv. "Bibić", nejak a siromašan momčić, koji je po najmu čuvao stoku, nije htio da glasa za vladinu listu, i ako smo mu obećali ako glasa za vladu - dati paklić "crvenog duvana".

Sutradan po održanim izborima pronio se kroz selo glas, da su žandari te noći pretukli Jovana Jovića, teškaka iz Knežane - zaseok "Bata-ri", koji je pođlegao zadobivenim povredama. Detaljnije podatke o tome, kao i o pokojnom Jovanu može dati Mladjen Ljubojević, današnji kapetan JNA u penziji, koji je, koliko se sjećam, bio u familijarnim vezama sa Jovanom.

Ukratko poslije izbora sišao je u Banja Luku upravnik manastira. U restoraciji Mihajla Popovića vidio ga je za ručkom tadašnji ban Vrbaske banovine Tode Dr. Lazarević, prišao mu, pozdravio se s njime i zapitao ga: "Kako ono proto gore kod tebe predjoše izbori?". Proto mu je na ovo mirno odgovorio: "Predjoše gospodine bane, upravo onako kako je to narod htio!", - našto mu ban Lazarević ironično i sa smješkom uzvрати: "Kakav pastir - onakvo i stado!".

Izbori u Jeliškoj 1938. godine.

Kao sudija sreskog suda u Banja Luci odredjen sam bio za predsjednika komisije na glasačkom mjestu u Jeliškoj. Predsjednik vlade bio je Milan Stojadinović. U oči izbora ona uobičajena procedura, - pregledanje izbornik prostorija, preuzimanje izbornog materijala, a zatim pečačene prostorija, samo ove godine sve uz asistenciju žandara. Jedine novine je u tome što 1938 godine nije gumenih kuglica i biračkih kutija. Glasač je bio dužan javno pred izbornom komisijom da se izjasni za koga glasa, a onda bi čuvari "spiskova" umesili ime i prezime glasača u spisak za kojeg se nosioca spiska on opredijelio. Sistem "javnog glasanja" trebao je da utjera strah u kosti "onim antidržavnim". Medjutim, sve je to bilo uzaludno. Narod je i tada rekao svoje i dao puno povjerenje udruženju opoziciji. Po okončanju izbora, pošto je izborni materijal zapakovan i zapečaćen, žandar se nije odvajao od mene sve do onog časa dok nisam izborni materijal predao predsjedniku sreskog suda Jovanu Dr. Pereničeviću. Razlog nepovjerenju prema meni najvjerojatnije je taj, što sam i ako predsjednik izborne komisije prvi glasaio i svoj glas dao opoziciji.

4/ Listovi koji su izlazili u predratnoj Banja Luci.

- List "NARODNA PRAVDA" bio je partijski list namjenjen selu.

Prvi broj lista izašao je 15. jula. 1935. godina, a uvodnik je napisao drug Vilko Vinterhalter. On se obraća radnom narodu sela sa riječima:

"Došlo je vrijeme da i seljak progovori... Da progovori on sam -

svojom glavom i svojom dušom.

Da pokaže šta ga tišti i šta boli i muči. Da pokaže koje je neprijatelj seljački i kako se treba protiv njega boriti. Seljaku su potrebne seljačke novine. On mora znati u kakvom je položaju, ko mu je neprijatelj, i protiv koga se mora boriti.

Seljače!

Narodna pravda kazaće ti kako živiš ti i tvoj brat seljak u Krajini.

Narodna pravda kazaće ti kako živi seljak u čitavoj našoj zemlji.

Narodna pravda kazaće ti kako živi seljak i radnik u čitavom svijetu.

Narodna pravda rastumačiće ti šta se događa u svijetu i kako možeš sebi pomoći i spasiti se. Narodna pravda je tvoj list.

Uzmi ga i čitaj. "

Odgovorni urednik lista bio je drug Menad Borić, danas novinar u "Ekonomskoj Politici" u Beogradu. List je izlazio kratko vrijeme, jer je ubrzo zabranjen. Koliko se danas sjećam izašlo je svega 6 brojeva "Narodne Pravde". Oko opreme, preloma lista i njegovog rasturanja po zemlji, bio je angažovan i drug Bogdan Jerković, tada student agronomije, sada zaposlen u Beogradu. Ne sjećam se dobro, ali mi se čini, da je za ono kratko vrijeme izlaženja lista, i drug Jerković bio urednik lista "Narodna Pravda".

Ostao mi je u sjećanju jedan momenat iz perioda izlaženja lista. Izašao je novi broj lista "Narodna Pravda". Uzao sam list i krenuo čitajući putem prema mostu kod Kastela. Na samom mostu susreo sam Čedu Kokanovića, političara i jednog od istaknutih ličnosti zemljoradničkog pokreta u Krajini. Videći me gdje čitam "Narodnu Pravdu" dobio mi je sa podsmjehom: "Ako ti vidim u ruci narodni broj toga lista, daću ti za njega dukat!". Doista slijedećeg broja lista nismo dočekali, jer su vlasti zabranile dalji izlazak "Narodnoj Pravdi".

Pored ostalih drugova i ja sam bio član akcionog odbora, kada smo na sastanku održanom u maloj sali restoracije Mihajla Popovića donijeli odluku o pokretanju lista "Narodna Pravda". List je prihvaćen od radnog naroda i rado čitan. Rasturan je i slat po cijeloj zemlji preko provjerenih drugova i stvarnih prijatelja radnika i seljaka

- List " TEŽAČKO PRAVO "

Još kao student, a kasnije kao službenik, sa znanjem a po direktivi druga Veljke Djordjevića, kao i ostalih drugova, - aktivno se radjujem sa Brankom Dr. Šubrilovićem i Dušanom Brankovićem, tadašnjim pravda i rukovodioci težačke stranke. Stranka od godine izdaje i svoj list pod nazivom " Težačko Pravo ". Odgovorni urednik lista je

Branko Dr. Čubrilović.

List su uređivali drugovi Drago Dr. Ljubibratić i Ljubo Babić, u ono vrijeme student, a sada naš ambasador u Poljskoj. Prostorije lista bile su u zgradi ljekara Djoke Dr. Bokinca. Sa drugovima Ljubibratićem i Babićem saradživao sam im pomagao im oko izlaženja lista.

Sam sam bio jedan od redovnih dopisnika i saradnika u listu. Neke članke, prije davanja u štampu, pregledali smo zajedno drug Veljko Djordjević i ja, po potrebi ih korigovali pašy onda štampali. Bilo je i članaka koje smo zajedno pisali.

Članci u listu pisati su težačkim jezikom, - jezikom bliskim narodu. Doista bi bilo interesantno prelistati izašle brojeve lista " Težačko Pravo " , i danas vidjeti o čemu se i kako pisalo u ono predratno vrijeme, - vrijeme sadržajnih i burnih političkih okršaja i sukoba!

Nažalost, ni u jednoj biblioteci, a ni u muzejskim bibliotekama grada Sarajeva, nima nijednog sačuvanog broja lista " Težačko Pravo " .

Sjećam se, da je list u jednom od svojih brojeva, a povodom krvavog obračuna žandara i veleposjednika begova u selu kada su nemilosrdno pokušali da razvale kuću Aljetića i odstrane ih sa posjeda, - oštro objelodanio događaj u kome su pale tri nečužne glave na kućnom pragu, uz moto : " Tri Aljetića tri roba, umjesto slobode tri groba ! " . Pored puta na "sipu" od Klačnica dolinom Vrbasa prema Srpcu, - dugo su stajale tri hrastove kretače na grobovima pobijenih Aljetića, kao nije mi svjedoci ondašnjeg sramnog nasilja.

Znalo je " Težačko pravo " biti plijenjeno radi svoga pisanja, i ako mu je odgovorni urednik bio ministar u vladi. Branko Dr. Vuković, koji je u onim predratnim godinama bio državni tužilac u Banja Luci, po traženju uprave policije izdao bi rešenje o zabrani lista. Ipak i zapljene broj, najčešće je stigao do čitaoca - kanalima. Rukovodilac pisarne bio je drug Stojan Kovačević zv. "Stole" , jedan od daktilografa drug Trinki, ratni komesar, a danas penzionisani pukovnik naše armije. S njima dvojicom u tužioštvu je radila kao administrativni službenik drugarica "Lela" jevrejka, koju su njemci likvidirali sa ostalim drugaricama i drugovima. Ja sam takodje , dvije godine neposredno pred kapitulaciju radio u tužioštvu, kao jedan od trojice zamjenika državnog tužioca. Obzirom na ovakvu situaciju, a zahvaljujući krajnjoj toleranciji i razumjevanju Dr. Branka, koji nas je sve dobro znao, kao i našu političku opredeljenost, nije nam bilo teško zaplijenjene brojeve lista odnositi iz tužioštva.

Kakva je bio ličnost Dr. Vuković, sa koliko širine i razumjevanja je nastupao ponekada, i poše svoga delikatnog poziva , govori i ovaj podatak. Protiv Mladena Dr. Stojanovića u to vrijeme ljekara u Prijedoru, kasnije u NOB-i proslavljenog vojskovođe i heroja " majke " Kozare stigla je u tužioštvu prijava radi izvršenog "abortusa". Onda je to bilo

strogo kažnjivo krivično djelo. Prijavu je Dr. Vuković signirao na mene-referenta pod oznakom rimsko IV, i ista mi je dostavljena službeno dostavnom knjigom. Ovu prijavu sam dugo držao u fioci svoga stola. Konačno je dnog dana, kada sam pošao tužiocu na referat po drugim stvarima, spomenuo sam i prijavu protiv Mladena Dr. Stojanovića, i zapitao šta da radim s njom. Na ovakav upit Dr. Vuković mi je samo odgovorio ovo: "Jesi li ti referent po tome predmeti?". Odgovorio sam mu da sam ja referent, pa da ga upravo radi toga i pitam šta da uradim sa prijavom. Dr. Vuković je opet samo ponovio one ranije svoje riječi. Frisjetio sam se, da je i Dr. Branko svoje vrijeme bio član "Mlade Bosne", i da je odgovarao pred austrijskim sudom. Uzeo sam u ruke prijavu protiv Mladena, i pokazujući pokretima ruka da je želim poderati, -i otvoreno zapitao Dr. Branka Vukovića: "Smijem li ovako?". Branko mi ponovo odgovorio: "Jesi li ti referent?" Svatko sam ga, izašao iz kancelarije i u svpjoj sobi uništio prijavu podnesenu protiv Dr. Mladena Stojanovića. Gotovo iztovjetan ovakav slučaj desio se i sa prijavom podnijetom protiv Dušana Brankovića, radi počinjenih nekakvih političkih uvreda prema ondašnjem banekom senatoru iz Jajca.

Zahvaljujući ovakvom razumjevanju Dr. Vukovića, mi smo mogli da preko tadašnjeg sudije istražitelja Okružnog suda u Banja Luci gosp. Miodraga Obradovića, -pošaljemo drugu Veljki Djordjeviću u zatvor potrebnu pravnu literaturu, da se priprema za ispite.

Po oslobođenju Branko Dr. Vuković do prije nekoliko godina bio je sudija Vrhovnog suda SR BiH-e, a sada je u penziji.

Jednom prilikom sam bio u Poljoprivrednoj komori sa drugom Dušanom Brankovićem, kada ga je nazvao telefon. Dušan se javio i poduzeo sa nekim razgovarao. Nisam mogao razabrati o čemu se radi, ali sam primjetio na Dušanovom licu osmjech, okrećući se pogledom prema meni. Kada je dovršio telefonski razgovor Dušan mi je ispričao da ga je zvao Čubrilo i da mu se žalio, -kako je obavješten da je opet zapljenjen list "Težaksko Pravo", i tražio da saradnici lista "otupe pero". Htio sam da u vezi toga razgovaram sa Dr. Brankom Čubrilovićem, i zamolio Dušana da traži vezu sa Beogradom. Javio se njegov sekretar kabineta, drug Ljubo Kešelj, koji mi je dao vezu sa Čubrilon. Dr. Čubriloviću sam rekao da me je sa njegovom porukom upoznao Dušan Branković, pa sam mu o tome saopštio i svoje mišljenje riječima: "Znam dragi Branko da tebi kao ministru policija plijeni list čiji si ti odgovorni urednik. Ipak mislim da upravo dolazi vrijeme kada ne treba tupiti oštricu pera, već naprotiv kada je treba budno, još više izoštravati! Ti ako se sa ovim neslažeš kao odgovorni urednik "Težakskog Prava" možeš samo mijenjati svoje današnje saradnike, ali ubrzani hod događaja ne možeš usporiti!"

Ja danas svatam i vjerujem da je i njemu tada bila "puna kupa". Uslijedile su česte zabrane lista čiji je in bio odgovorni urednik.

Na naše insistiranje on se, i ako nerado, primio da bude predsjednik RŠK-a "BORAC", a šta je u to vrijeme značio ovaj radnički klub, kakva je bila njegova uloga u predratnom periodu, posebno kasnije uloga njegovih članova u narodnoj revoluciji, mnogima je to vrlo dobro poznato, i ako na našu "krajišku žalost" o tome ima vrlo malo i skoro ništa napisano. Koliko se danas sjećam, upravo nekako u to vrijeme policija je po drugi put zabranila dalji rad RŠK-u "BORAC".

Pored toga, i pritisak "javnog mijenja" napredne i slobodarske Banja Luke, na ondašnje političare, - da se začuje njihova riječ gdje treba, ili da^{se} interveniše kod nadležnih radi nečega, sve to je ostavljalo normalno odraza i kod Dr. Čubrilovića.

Prilikom moga prvog i jedinog sastanka u Doboju sa Milošem Tupanjaninom, također jednom istaknutijom ličnošću zemljoradničke stranke, nakon međusobnog upoznavanja, on mi zajedljivo dobaci: "Vi ste dakle taj, koji onako neodgovorno piše u našem listu!". Tupanjaninu sam odgovorio da sam doista ja A.J., koji piše u "Težačkom Pravu", ali da ne pišem ništa neodgovorno, kao što to on misli. Da mu ne bi ostao dužan na ovom prvom vidjenju upitao sam Tupanjanina: "A ko vam daje pravo, da onako neodgovorno "zahvatate" i sjećete državnu šunu oko "Svatovca"?"!

Posljedni broj lista "Težačko Pravo" izašao je februara ili krajem marta mjeseca 1941. godine. U ovom broju, na prvoj strani, izašao je proglas CK KPJ-e, samo ovdje prenešen na "težački jezik". Sjećam se da je u tome članku između ostaloga napisano: "Zar ćeš ti tebaće povjerovati onima, koji ti kažu da je tvoj sin, tvoj klan i neprijatelj, koji je ^{samo radi} oškrđica zemlju, za korom crnog hljeba sišao duboko u rudarsko okno!". itd. itd.

Taj posljedni broj zabranjen je po traženju šefa policije, crnogorca, inače zeta porodice Pantića iz Banja Luke. On je nazvao telefonom državnog tužioca i od njega zatražio zabranu lista, jer se upravo u pomenutom članku, - kako je to on zaključio "pozivaju težaci da napadnu na grad!". Tužilac je zabranio rasturanje lista i doni u tome smislu rešenje, - ali je sav tiraž zapljenjenog broja istim kanalom došao u Poljoprivrednu komoru, i smješten u skrovitom prostranom udubljenju između dvaju vrata. Vjerujem da svi brojevi lista nisu bili iznešeni i odpremljeni, pa su ih tamo zatekli njemci, kada su se po ulasku u Banja Luku smjestili u banske dvore, pa i u kancelariju Poljoprivredne komore.

Razumljivo je, da je ondašnja napredna štampa izvršila određeni uticaj na selo i težaka. Objavljeni raznovrsni članci, nakonili su ga da napokon razmišlja o sebi i svojoj sudbini, a istovremeno da razmišlja o svemu onome što se oko njega dešava.

Pa i one, u to vrijeme aktuelne borbene pjesme ("Ustaj se-

Iz usta rođe, da se borimo protiv gospoda, ministara i bankara i krupnoga kapitala ", ili " Oj Hitleru krvopijo ,ti si narod porobio", ili "Amerika i Engleska biće zemlja proleterska " itd.), koje su se čule na političkim zborovima, crkvenim " godovima ", vjenčanjima i drugim pogodnim prilikama, anjih smo smjelije pjevali, jer smo u Čubriloviću u njegovom tada autoritetu imali nekakvo zaštitno i oslonac, - utjecale na određeni način u budjenju političke svijesti i saznanju o snazi naroda.

5/ Dogadjaji pred ulazak njemaca u Banja Luku.

U zemlji opšta mobilizacija, jer će trebati braniti zemlju pred najezdom, podivljalih fašističkih hordi. U tužioštvi jedini sam ostao, jer nisam vojni obveznik. Svi ostali su mobilisani. Stižu naredjenja da se pakuje arhiva, treba se povlačiti. Ne pada mi na pamet da postupim po naredjenju, jer sam naslućivao brzi razvoj dogadjaja.

U sporazumu sa predsjednikom Okružnog suda, gospodinom Jovanom Starovićem, puštamo na slobodu zatvorenike " Crne kuće ". U zapisniku konstatujemo, da smo ovo morali učiniti pošto su stražari i rukovodstvo zatvora, u strahu pred učestovanim bombardovanjem grada napustili zgradu, radi čega je došlo do protesta i pobune gladnih zatvorenika.

Uskoro na frontu rasulo. Zemlja je porobljena, rat sramno izgubljen. Naš lijepi, slobodarski grad, kroz koji smo manifestovali i demostrovali, na mnogo mjesta obranjen je pogodcima njemačkih štuka. Toga dana on je za mnoge od nas cvilio u svom prevelikom bolu. Istina, bilo je i onih, koje je taj trenutak naše tragedije obradovao, jer su bili uvjereni da sada dolazi " njihovo vrijeme ".

Prema kazivanju koja su koljela gradom, - njemci su trebali svakog časa da udju u Banja Luku, u onu istu Banja Luku čija je mladost toliko puta, odlučno dizala glas protesta protiv " nosioca novog evropskog poretka ". Pred sumrak izašao sam u grad. Gledam ruševine, zgarišta i opšti metež. Svijet se muva ulicama i svako nekuda žuri, kao pred nevrijeme. U tome metežu sreo sam grupu težaka iz okoline manastira. Među njima bio je Teodor Lužija i nekoliko Milosavića. Pozdravili smo se, pa sam ih zapitao šta rade u ovo doba po gradu? Ništa mi nisu odgovorili, ja sam im onda dobacio : " Moji vrhovci sašli u grad da iskoriste gužvu, i ponesu kući bilo što! " Na ovu moju upadnicu nisu se najutili. Onda me zapita Teodor Lužija : " Šta ćeš ti više ovdje? Podji s nama gore u selo! ". Razmislio sam o ovome i istovremeno donio odluku. Naumio sam da krenem sa njima, da nebi već sutra dan gledao očima svečano pripremljen doček švabama, da nebi slušao vatrene pozdrave, dobrodošlice i druge izraze ukazanog im poštovanja, - onih mnogobrojnih dujućerašnjih patriota i režim-
lija.

Odlučio sam da krenem u selo, i zamolio ih da me sačekaju dok odem po drugaricu. Ubrzo smo se sastali i krenuli prema Gornjem Šeheru, odatle nekoliko gornjim jajačkim putem, a tada preko sela prema manastiru Gomionici. Bilo se dobro umočilo. Ponekada tišinu naruši pucanj u daljini. Najvjerovatnije, to je neki od vojnika, koji poslije rasula vraća kući, da bi izbjegao robstvo. Puca, da bi od sebe samog razgonio strah u ovoj besanoj noći. U neko doba stigošmo polako sve pješice u Donji Pervan. Potražio sam kuću Gliše Jovića, te probudio pospali čeljad. Ispričao sam zašto sam i kuda naumio. Popili smo tople varenike, povelili sobom njihova osedlana konjića, pa nastavili put prema cilju. Razdanilo se kada smo stigli u Kmećane. Upravo kada smo prelazili preko mostića poviše nove osnovne škole, začuše se njemačke štuke, preletiše, parajući nebesa prema Sanskom Mostu. Ovdje u selu ostali smo desetak dana, kod porodice Dušana Kozomare zvanog "Dule".

Jedno popodne izbi u selo pješice iz Banja Luke Iljo Macura, sin prote Mirka Macure, u društvu sa jednim slabunjavim, plavokosim mladićem, koga nisam poznavo. Iljina oca sam dobro poznavao i s njime saradjivao. Bio je vrijedan i dobar čovjek, čovjek "iz naroda", kako to obično vele naši.

Po direktivi Partije, koju nam je prenio drug Veljko Djordjević, više nas upisalo se u Kulturno društvo "Zmijanje" u Banja Luci, sa namjerom da na slijedećoj skupštini društva preuzmemo upravu u svoje ruke, i u buduće onemogućimo svako reakcionarno djelovanje društva po celima. Društvo je bilo svojim programom i radom pretežno orijentisano na selo, pa je upravo s toga predstavljalo solidnu bazu, kako političku, tako i materijalnu za rad u narodu. U svojim namjerama smo uspjeli. Smjenuili smo dotadašnju upravu na čelu sa Jovom Dr. Zubovićem i Stevom Dr. Mgljevićem i dr. i preuzeli društvo u svoje ruke. Za predsjednika društva izabrali smo protu Mirka Macuru, a ja sam biran za sekretara. Još otada datira moje čvršće poznanstvo sa protom Mirkom i njegovom familijom.

U razgovoru Ilje mi je povjerio da je krenuo za Kozaru, i interesovao se kako će se onamo najlakše prebaciti. Odgovorio sam mu da to nije teško, jer se Kozara sa svojim obroncima vidi odmah, kada se čovjek uspne na brdo zvani "Kozijerac". Otpratio sam ih uz "Kozijerac" do granice sela Meline, odakle je pukao pogled, preko "Timarske ravni" prema Kozari. Prije rastanka dao sam mu o jednoj porodici u selu Verićima, na koju se može obratiti ako mu što ustreba. Od toga dana, ja više nikada nisam vidio ni sreo druga Ilje, niti mi je poznata njegova daljna sudbina. Znam da su bila dva brata Macure. Čuo sam poslije rata, da je jedan od njih dvojice, ali ne znam koji, bio hapšen i sudjen u Pragu, za vrijeme onoga sukoba između nas i SSSR-e.

Selo Kmećani leži upravo negdje na sredini između Banja Luke i Sanskog Mosta. Ta dva sreza razdvajala je samo rijeka " Jovica ", koja teče dolinom između sela Kmećana i sela Tramošnje.

Upravo tih dana dok sam se nalazio u selu, - jednoga dana od pravca Sanskog Mosta čula i ozvanjala nekakva gmljavina, a bio je vedar, sunčan proljetni dan. Ljudi koji su kasnije dolazili iz toga pravca, pro- nijeli su glas, da su se navodno pobunili težaci sela Tomine i drugih okolnih sela, radi počinjenih ustaških zločina nad nevinim stanovništvom. Radi toga je, kako rekoše, stožernik Gutić naredio, da se pobuna uguši to- povima. Kao neposredni razlog pobune naroda naveli su, - odvođenje i mučenje ondašnjeg sveštenika Djure Grbića, kao i mnogo drugih vidjenijih težaka domaćina, a među ovima i jednog mladjeg čovjeka po imenu Milana Samardžića unuka Kostina iz Tomine. Za Milana se pričalo, da su ga ustaše vodile na lancu kao divlju zvijer sa željeznom alkom kroz probušena mu usta do Sanskog Mosta i tamo ga likvidirali.

Koliko je sve ovo historijski tačno ne znam, niti sam kasnije provjeravao.

Jednoga dana naišli su kroz selo Kmećane drugovi Gojko Popović, Žerko Malić, sa još jednim drugom po prezimenu Knor. Prvu dvojicu sam od ranije poznavao. Pronašli su me u kući Dušana Kozomara. U razgovoru rekli su mi, da se pješice povlače preko sela sve od Ključa prema Banja Luci, gdje ih je kao mobilisane oficire zateklo i rasulo naše vojske. Čuli su da sam ovdje u selu, to ih je obradovalo, pa su me eto potražili.

Već tih dana bio je objavljen proglas NDH-e, da se svi službeni- ci moraju vratiti na svoja mjesta, pa sam odlučio da se povratim u grad. Dogovorili smo se sa našim domaćinom Dušanom, da nas sutradan odveze sve zajedno u Banja Luku. Za drugove Popovića, Malića i Knora prikupili smo nešto civilne odjeće. Jedan od njih predao mi je svoj vojnički pištolj, valjda u namjeri da se otarasi od sebe svega, što bi moglo pobuditi su- miđu da je mobilisani oficir. Kako je bilo dogovoreno, sutradan smo kre- nuli prema Banja Luci kolima. Kada smo prošli mjesto zvano " Klanac " u blizini Jozića kuća i naišli u selo Obrovac, na putu smo sustigli ne- koliko kolskih zaprega. U kolima su bili težaci u svećanim odjećama, no- seći hrvatske zastave i sa svatovskom pjesmom i kriskom, ponapiti išli prema Banja Luci. Dušan Kozomara odmah je prepoznao neke od njih i rekao nam: " To se neko od Vukovića ženi!" Objasnio nam je, da je svojevremeno kralj kumovao devetom djetetu iz njihove porodice.

Slijedili smo ih našim kolima, uz izvjesno odstojanje. Napokon smo stigli na " Saračicu", predgradje Banja Luke. Tu ^{na} baskršću, preko pu- ta trgovine Djure Guzijana stajao je švabo, sa željeznom pločom preko prsa. To je bilo moje prvo vidjenje sa njemcem i to " gestapovcem".

Švabo je zaustavio svatovsku kolinu ispred nas. Dok se s njima objašnjavao, spazio sam na drvenoj tabli izvješten proglaš, kojim se poziva narod da preda oružje, pod pretnjom smrti. Uzase sam imao dva pištolja, - svoj i onaj koji mi je dat u Knečanima.

Poslije kraćeg objašnjavanja sa svatovima, švabo ih je pustio u grad. Onda smo naišli mi, pa je i nas zaustavio. Nije bilo puno vremena za razmišljanje, ali smo uspjeli da sačuvamo prisebnost. U sebi smo našli snage i toliko znanja, da mu na ^{kažemo} njemačkom jeziku da i mi pripadamo svatovskoj koloni, koji je malo ranije propustio u grad. Pogledao nas je i propustio. Dušan Kozomara, prestravljen svim onim što se tih dana odigravalo u zemlji, nije htio ni da prenoći u gradu, već je odmah krenuo natrag u selo sa onako premorenim konjima.

Sutradan sam se javio na dužnost. Branko Dr. Vuković uskoro je smijenjen ~~na svatovskoj dužnosti~~, a za tužioca je imenovan Petar Dr. Petrić. Petrić i ako je po nacionalnosti Hrvat, nijednih izbora nije imao kuraži da glasa za udruženu opoziciju. Šta više politički je pripadao stran- JNS-e. Govorilo se da ga je ~~kasnakrag~~ premjestio iz Sanskog Mosta u Banja Luku za sudiju, tadašnji ministar Miljuš. Po svojim vjerskim osjećanjima Petrić je bio vrlo blizak crkvi, pobožan čovjek, otvoreni klerikalac. Čuo sam da je likvidiran u Zagrebu poslije oslobodjenja grada.

Još neko vrijeme ostao sam na istoj dužnosti, kao i ostali pomoćnici i tužioca. Jednog dana predvedena je po oružnicima grupa težaka srba. Koliko se danas sjećam bilo ih je 22. Povezani stajali su u hodniku pred subom tužioca. Prošao sam kraj njih i neke prepoznao po vidjenju, pošto sam ih ranije sretao i sa njima razgovarao, ali se njihovih imena danas ne sjećam. Znam samo da ih je bilo iz Borkovića, Pervana, Meline i Obrovca. Nešto kasnije, tužioc Petrić dodjelo je meni u rad krivičnu prijavu podnešenu protiv ovih ljudi. Iz prijave sam vidio da se radilo o ljudima, kod kojih su oružnici prilikom pretresa pronašli pretežno samo kratke puške - "kubure", koje su istina vatreno oružje, ali oružje ne za borbu i ubijanje, već za "šenluk" i veselje u svatovima, slavama i drugim prigodama. Samo kod jednog od njih pronađen je vojnički karabin, ali se on pametno branio da ga je slučajno našao u svojoj ogradi poviše zgrada, gdje ga je vjerovatno prikrrio neko od vojnika pri povlačenju.

Ova grupa predvedena je, da bi joj sudio prijeki sud. Referisao sam tužiocu o čemu se u konkretnom slučaju radi i rekao da smatram da nema razloga protiv njih dizati optužnicu obzirom na ovako činjenično stanje. Tužioc se složio sa predlogom. Otišao sam do oružnika, rekao im da odvežu predvedeni i da oni mogu da idu. Težake sam pozvao u kancelariju i saopštio im da su slobodni. Lica su im se razveselila. Neki od njih koji su me poznavali rekoše mi "Hvala ti Braco!" Ranije dok sam

prolazio hodnikom pokraj njih, niko od njih nije pokazao znaka da se poznamo, jer su sigurno svatili i razumili i moj tadašnji položaj u NDH. Dao sam im nekoliko kutija cigara, koje sam imao u fioci, i pozdravljajući se s njima savjetovao ih da što prije odu iz grada kućama i da se u buduću paze. Vjerovatno, neki od njih su i danas živi, pa se sjećaju ovog događaja.

Prijavu protiv njih podnio je bio Mata Jozić, seoski trgovac iz Knečana. On se i u toku NOB-e hrdjavo držao, pa je i doživio ono što je i zaslužio. Po oslobodjenju zemlje, cijela njegova porodica, a i mnoge komšije iz toga dijela sela, koji su mještani nazivali "šokci", sami su napustili svoja ognjišta i nastanili se negdje u okolini Varaždina.

6/ Prvi izbori po oslobodjenju zemlje
1945. godine. Predizborna agitacija
na području "Zmijanjska".

Kapitulacija neprijatelja uslijedila je konačno 15. maja 1945. godine. Generalpukovnik von Lohr pognute glave potpisao je u štabu IV operativne zone bezuslovnu kapitulaciju. Potpisao ju je onom istom rukom, kojom je 6. aprila. 1941. godine komandujući zračnim napadom na Beograd, naredio bezdušno bombardovanje i ubijanje nekućnog stanovništva.

Tako je završena oslobodilačka borba naših naroda protiv okupatora i domaćih izdajnika svih boja. Završila se borba za slobodu i nezavisnost, za jednu novu državu, - istinski demokratsku Jugoslaviju.

Kao primarno postavilo se što prije obnoviti porušeno, opljačkano i popaljeno otadžbinu. Narodne mase, predvođene Partijom čvrsto su držale vlast u rukama. Antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja Jugoslavije, - to vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo, na svome III. zasjedanju u ljeto 1945. godine u Beogradu, pretvara se u privremenu Narodnu skupštinu. Zemaljska antifašistička vijeća narodnog oslobodjenja, nastavljaju rad kao skupštine pojedinih federalnih republika.

Likvidirani su ostaci feudalizma sprovođenjem agrarne reforme. Nacionalizirani su industrija, saobraćaj, rudno blago i vode, izvori prirodnih snaga i proizvodnja električne energije, kao i krupna trgovina. Vanjaska trgovina postaje monopol države.

Jedinstveni narodnoslobodilački front pretvara se u Narodni front, a za predsjednika Narodnog fronta izabran je maršal Jugoslavije, drug Josip Broz Tito. U ljeto 1945. godine raspisani su izbori za Ustavotvornu skupštinu.

Izbori za Ustavotvornu skupštinu donose dana 11. novembra. 1945. godine pobjedu Narodnog fronta. Preko osam miliona birača listom

glasalo je za Narodni front. Privremena Narodna skupština se raspušta a Ustavotvorna skupština se saziva za 29. novembar. 1945. godine. Toga da Ustavotvorna skupština proglašuje Republiku.

Nakon diskusija od strane širokih narodnih masa preko organizacija NF-a, 31. januara. 1946. godine proglašen je Ustav FNRJ-e. Ustavom su ozakonjene tekovine Oslobođilačkog rata i Narodne revolucije naroda Jugoslavije. Nova država, - nova Jugoslavija -, dobiva naziv Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

Povodom raspisanih izbora za Ustavotvornu skupštinu, drug Osman Karabegović upućuje drugove Vasu Gajduća, Dušana Ivezića i mene u Banja Luku, da bi na području " Zmijanja " održali nekoliko političkih predizbornih skupova sa narodom toga kraja.

Čuo sam danes govori, kako su četnici u periodu NOB-e (posebno Vukašin Marčetić nesvršeni djak, sin popa Jove Marčetića iz Radmanjića, koji je kao izdajnik svoga naroda morao bježati iz zemlje) na tome terenu imali izvjesnog utjecaja i oslonca, pa je trebalo u dodiru sa narodom saznati danas raspoloženje masa i njegovu spremnost da izađe na izbore.

U gradskom komitetu, čiji je sekretar tada bio drug Hajro Kapetanović, posavjetovali smo se i utvrdili raspored i tačna mjesta održavanja zborova. Pošto je u to doba na terenu oko Manjače bilo još ostataka četnika, krenuli smo sa dodjeljenim nam obezbjeđenjem prema " Zmijanju ". Prema dogovorenom programu zborove smo držali u Han Kolima, Vilusima, Golešima i u selu Kmečanima kod manastira Gomionice. Narod je masovno došao na zakazane zborove i sa pažnjom nas slušao. Za čitavo vrijeme boravka u ovome kraju, grupa četničkih ostataka, ničim nije ni pokušala da ometa sazvane zborove, niti je vršila kakva zlodjela prema narodu. Sa visova " Manjače " nije se čuo nijedan jedini pucanj karabina ~~ni puškarstva~~, i ako smo očekivali da bi mogle doći i do neke ozbiljnije akcije.

Po završetku zbora pozvali smo okupljeni narod da na dan izbora masovno i sa pjesmom izađe na birališta i dokaže da je za narodnu vlast i novu socijalističku Jugoslaviju. Obećali su nam da će izaći na izbore, samo su nas zamolili ako možemo da im omogućimo da birališta budu na pogodnim i sigurnim mjestima i da im se obezbijede i osiguranju pristupi.

U Golešima smo držali zbor u ravni ispod kuće Gavrana Škrbića. Radi nesnosne vrućine svi smo se okupili pod sjenom drveća. Sasvim na suprotnoj strani od nas, na brdašcu u blizini gaja bio je postavljen puškomitraljez. Stajao je sam bez svoga " gospodara ", koji je zajedno s nama sklonio u hlad. Neko od prisutnih dobaci, onako više u šalji, : " Ostavimo gore sam puškomitraljez, a i ne mislimo da je možda

ovdje negdje u bližini " Palir " i ako naivnu primjedbu, milicijer se diže i ode do puškomitraljeza.

" Palir " (u koliko sam mu tačno zapamtio nadimak) bio je okoreli četnički zlikovac, za kojim su naši vršili potjere. To je bio težak, ili iz Pervana, ili nekog okolnog sela, koji je konačno likvidiran.

Tačno na dan 21. IX. 1945. godine krenuli smo na zakazani zbor u Knećanima. Na putu prema Bronzanom Majdanu izdžikao čičak i korov. Vidi se da dugo ovim putem, za vrijeme ratnog vihora, dugo nije prošlo ni kakvo vozilo od Benja Luke prema Bronzanom Majdanu. Od Majdana džipom krenulismo prijekim putem ispod Berendika uzbrdo prema Kozijercu - kroz Melinu. Od Kozijerca pored Lužija visom, a zatim dolom kraj Jovanića niz Krstišta stigosmo oko podne pred manastir.

Slučajno je toga dana bio i hram crkve, - Mala gospojina. Narod se ponovo okupio oko svoje " svetinje ", kao i ranijih godina. Dilo ih je i iz daleka, od Prijedora, Sanskog Mosta i Ključa. Ispred porte igra ^{kolo} razdragane mladosti. Malo dalje, na čistini do orasa, momci se bacaju kamena sa ramena. I danas je medju njima visok, stasit delija iz Meline Miloš Majstorović, koga do sada niko odbacio kamena nije. Stariji ljudi sjede sa prijateljima u " laderama ", ili kraj trpeza razasutih po zemlji, - jedu, piju i razgovaraju. U crkvi samo starije žene, pokoji starac i nešto nejake djece.

Narod se za čas okupi oko " džipa ". Pozdravišmo se sa poznatim težacima, i rekošmo im radi čega smo došli. Mene su najbolje poznavali, jer sam najduže živio medju njima, radi čega sam im mogao otvoreno i reći, da sam čuo da su četnici, ali da ih se ne bojimo, pa smo došli da ~~razgovaramo~~ da se porazgovaramo. Na ovaku moju upadicu, mnogi od njih, a medju njima Stevan Lužija, Mirko Šobota, Dušan Kozomara i drugi, - odgovoriše mi odsječno, da sve to nije tačno i da će to oni i dokazati izlaskom na predstojeće izbore. Odveli su nas do upravnika manastira. Začudio sam se, ali i obradovao kada sam saznao da je upravnik Sevastijan Dusić, onaj isti Stojan, koji je u NOB-i bio vjerski referent proleterske brigade. Rekli smo mu da smo došli da održimo politički zbor. Stojan nas je zadržao na ručku i ugostio, a onda smo ponovo otišli medju narod i održali zbor, - pozivajući ga da u što većem broju izadje na izbore. Obećali su, da će to i učiniti, naglašavajući da su bili sa nama i 1935 i 1938 godine, pa će biti i sada. Doista, ti ljudi su svoja obećanja i izvršili.

U Banja Luci smo posjetili druga Hajru Kapetanovića, upozнали ga kako su protekli zborovi, prenijeli mu svoje utiske o raspoloženju naroda u vezi predstojećih izbora, a isto tako prenijeli mu želje naroda da birališta budu na pogodnim mjestima, i da se obezbijedi slobodan i nesmetan pristup glasačima na samo biralište.

7/ Formiranje prve stočarske zadruge na Šmijanju u selu Stričićima.

Po direktivi krenuli smo na zbor zakazan u selu Stričićima radi osnivanja stočarske zadruge.

Ispod "Lisine" u polju sa lijeve strane puta prema Kijuču okupio se narod iz okolnih sela, da se dogovori i stvori prvu stočarsku zadrugu. Sve izgleda nekako svečano. Okolo gore vatre, a na ražnjevima se okeću "Šilježad". Sunčan, topao dan natjerao mnoge u improvizirane hladnjake pokrite lisnatim granama, da tamo pronadju hlada. Po livadi drveni stolovi i klupe pričvršćene na kolju pobijenom u ledinu.

Otvorili smo zbor, pozdravili prisutne domaćine i upoznali ih značaju formiranja ovakve vrste zadruge u ovom njihovom stočarskom kraju. Upoznali smo ih detaljno sa "oglednim pravilima" o formiranju stočarskih zadruga. Poslije ovoga domaćini su počeli davati prisutne izjave u članstvo zadruge. Svi su dali i potpisali ovu izjavu prema predviđenim uslovima iz pravila zadruge, i tako postali članovi novoformirane stočarske zadruge na Šmijanju. Ne sjećam se danas koliki je fond ovaca unešen u zadrugu, ali se sjećam jednog drugog događaja, jednog kraćeg razgovara sa domaćinom, koji je toga dana pristupio u zadrugu. Bio je to razgovor sa Lujom Kočićem, onim istim Lujom, koji je kao dječak sa svojim ponositim "Jabom" izlazio na mejdan carskom "Ruđonji".

Po obavljenom poslu oko osnivanja zadruge krenuli smo na ručak. Po stolovima pečeno meso, sir, kajmak i druge djakonije. Rakijske čašice se pokuckavaju, prinose ustima i ispijaju na dušak. Sjedimo u hladnjaku od skrpljenih lisnatih grana. Među nama je, pored ostalih težaka i Lujo. Iskoristivši zgodnu priliku, u jednom momentu on se obrati nama i reče: "Eto, i ja danas dado svoje stado u našu zadrugu, ali bi vas molio ako je ikako moguće, da mi ostavite dvije ili tri ovčice da se nadju kod kuće kada mi ustreba".

Slatko smo se nasmijali na ovakav njegov upit. Tom prilikom smo i slikali Luju. Na slici se vidi još nekoliko domaćina zadruga-osnivača. Možda je neki od ovih živ, pa se sigurno sjeća onoga dana kada smo u Stričićima osnovali prvu stočarsku zadrugu.

8/ Otkrivanje spomenika Petru Kočiću u Banja Luci.

Sjećam se još jednog događaja vezanog za Luju Kočića. Godine 1935, ili početkom 1936 postavljen je u gradskom parku i otkriven spomenik narodnom tribunu Petru Kočiću.

Kočić je prve osnove obrazovanja stekao u manastiru Gomionici. Nakon majčine smrti, otac mu se zakaludjerio u manastiru Gomionici i uzeo sina sebi. Upravo tu je Petru usadjena u najranijem djetinjstvu ona duboga, snažna ljubav prema narodu.

Na svečanost povodom otkrivanja spomenika Petru Kočiću, pozvan je i tadašnji upravnik manastira Gomionice, ali se radi bolesti pozivu nije mogao odazvati. Umjesto njega svečanosti je prisustvovao kaludjer, jeromonah Sevastijan Dusić.

U vrijeme dok se u parku održavala svečanost i držali govori, šetao sam glavnom gradskom ulicom sa Dušanom Brankovićem. Koliko se danas mogu prisjetiti, mislim da je sa nama bio u društvu i drug Gojko Gajić. Negdje oko hotela "Palas" sretno smo Luju Kočića, koga smo još od ranije poznavali. Bio je u običnim seoskim rubinama, na glavi umaštena i iznošena šajkača, proderana na jednom mjestu. Kroz rupu izvirio pramen perćina. Pozdravismo se i krenusmo zajedno u šetnju gradom. Namjerno počesmo razgovor o otkrivanju Petrova spomenika u gradskom parku, pa zapitismo Luju da li je i njega neko pozvao na proslavu. On se samo namrgodi i oslojedjen odgovori nam, da ga niko nije pozvao, već da je samo čuo da se održava svečanost i sašao u grad da je vidi.

Kada se svečanost završila i narod razišao, otišli smo u park da pogledamo spomenik i sjeli na obližnju klupu. Posmatrao sam Luju. Nijemo je zurio u svoga "Petrića", a onda se na onom vedrom gorštačkom oku ukaza suza. Oprostili smo se od Luje i razišli kućama.

Sutradan smo čuli, da je Luje te večeri dospio i u policiju, radi navodno pričinjenih "izgređa". Vjerovatno ozlojedjen ~~prilično~~ nepažnjom prema njemu, svratio se na "govedarnici" u birtiju Čade Kovačevića, a onda nastavio preko puta "Crne kuće" u birtiji Sime Milića i tu u piću dao trun oduška svome neraspoloženju.

Mislim, da se ove zgođe sa Lujom Kočićem sjeća i drug Veljko Djordjević, jer sam ga o tome svojevremeno obavijestio.

9/ Akcija za podizanje "spomen Česme" Davidu Štrbcu u selu Melini.

Na inicijativu pokojnog Branka Dr. Čubrilovića još prije drugog svjetskog rata, povedena je široka akcija za podizanje jedne spomen Česme Davidu Štrbcu u njegovom rodnom selu. Bio je formiran i upravni odbor fonda, i odpočelo se sa prikupljanjem priloga. Dogovoreno je da se na spomen Česmu postavi ploča i na nju uklešu Davidove riječi izrečene u suđnici pred onim glavatim, carskim gospodinom: "Još ja imam snage i kuje ta, iako se već dvadeset godina nemam čim ni na Uskrs omrsiti. Vala carevi

ni, našoj premilostivoj Zemljanoj vladi i slavnom sudu, što sam i ovo malo snage očuv'ala im dje čuli i ne čuli ".

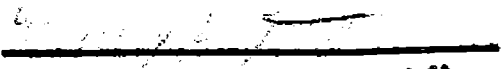
Česmu smo mislili podići negdje poviše kuća Berendika, na putu prema manastiru Gomionici. Medjutim, ratni vihor nas je u ovome omeo.

U našem narodu vlada mišljenje, da je bolje podići česmu nego sebi podići nadgrobni spomenik. Smatram, da bi se ova naša ranija zamisao, danas mogla, a i trebala ostvariti, pa bi bilo dobro o ovome razmisliti i nešto preduzeti.

Možda bi se takva " spomen česma " mogla podići u neposrednoj blizini Davidove njivice - krčevine, kada se od nje krene u do Markanovom točku, gdje je nekada stajao u zemlju uboden direk s one dvije k'o kantarske kuke (C.Š.). Tu u blizini je i nekadašnje " stanje " Davidovo, na kome i danas žive njegovi unuci.

=====

Sarajevo, 3. juna. 1974. godine.

(Aleksander Jokanović)

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-46-VII/207

